

БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ПРОГРАМА СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО СУПРОВОДУ
УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ, МЕНЕДЖМЕНТУ,
ДОПОМІЖНОГО ПЕРСОНАЛУ
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Запоріжжя, 2024 рік

«Програма соціально-реабілітаційного супроводу учасників освітнього процесу, менеджменту, допоміжного персоналу закладів вищої освіти» розроблена на основі основних міжнародних (Всесвітня Декларація прав людини (1948 р.), Декларація прав дитини (1959 р.), Конвенція з подолання дискримінації в освіті (1960 р.), Декларація про права розумово відсталих осіб (1971 р.), Декларація про права інвалідів (1975 р.), Конвенція про права дитини (1989 р.), Всесвітня декларація «Освіта для всіх» та Рамкова основа для задоволення базових потреб у навчанні (1990 р.), Стандартні правила ООН щодо забезпечення рівних можливостей для інвалідів (1993 р.), Саламанська декларація та Програма дій (1994 р.), Дакарська Декларація (2000 р.), Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006 р.) та Факультативний протокол до неї, Інчхонська декларація «Освіта-2030» (2015 р.), Римське міністерське комюніке (2020 р.) та національних (Конституція України (1996), Закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та операційний план заходів з її реалізації на 2024-2026 роки (2024), Постанова «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти» (2019), Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» (2023), «Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації» (2022), «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» (2021) правових документів, які визначають організаційні засади інклюзивного навчання в українських закладах вищої освіти та з урахуванням змісту нормативних документів, що регулюють правовий статус людей з інвалідністю: Закони України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000), «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2006), «Про основи соціальної захищеності людей з інвалідністю» (1991), та осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах: «Про соціальні послуги» (2019) та Державних стандартів надання соціальних послуг.

Укладачі: Анастасія Попова, Ганна Мицик, Наталя Цибуляк, Ганна Лопатіна, Марина Нестеренко, Ольга Гуренко, Сергій Ковачов, Яна Сичікова.

Програма обговорена та затверджена на засіданні вченої ради Бердянського державного педагогічного університету (протокол №21 від 26.06.2024 р.)

ЗМІСТ

Вступ	4
Модуль 1. Соціально-реабілітаційний супровід: розбудова інклюзивної культури закладу вищої освіти	10
Модуль 2. Соціально-реабілітаційний супровід: розбудова інклюзивної політики закладу вищої освіти	12
Модуль 3. Соціально-реабілітаційний супровід: впровадження інклюзивних практик в закладі вищої освіти	14
Рекомендовані ресурси	19

ВСТУП

На тлі численних викликів та соціальних перетворень в Україні, питання, пов'язані із забезпеченням інклюзивної вищої освіти, стають надзвичайно актуальними. Вирішальну роль у цьому процесі відіграють заклади вищої освіти (далі – ЗВО), які, діючи відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 636 від 10.07.2019 р. «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти», сприяють розбудові інклюзивного освітнього середовища. Забезпечуючи тим самим доступність та якість освітніх послуг для всіх, незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального і майнового стану, а також від інших обставин, враховуючи особливі освітні потреби кожного учасника освітнього процесу.

Відповідно до цієї ж Постанови з метою організації інклюзивного навчання у ЗВО може створюватися спеціальний навчально-реабілітаційний підрозділ або група психолого-педагогічного супроводу, до складу якої залучаються науково-педагогічні працівники ЗВО, представники його адміністрації та інші фахівці за потреби. Їх діяльність може передбачати здійснення *соціального супроводу* – заходи щодо створення умов для соціальної та соціально-побутової підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, в тому числі надання інформації та допомоги у влаштуванні в гуртожиток, отриманні технічних засобів реабілітації, організації волонтерської допомоги для підтримки таких здобувачів освіти.

Однак, для забезпечення повної підтримки, з урахуванням здійсненого аналізу нормативних національних документів, важливо забезпечувати і реабілітаційну складову супроводу, яка включає додаткові заходи, спрямовані на фізичну, освітню та соціальну реабілітацію, забезпечуючи комплексну підтримку для досягнення освітніх та життєвих цілей, шляхом співпраці з медичними закладами, соціальними установами та службами, громадськими організаціями, органами влади, освітніми закладами тощо. З урахуванням цього, *соціально-реабілітаційний супровід* розглядаємо як комплекс заходів, спрямованих на створення умов для соціальної, соціально-побутової та реабілітаційної підтримки всіх учасників освітнього процесу, включаючи здобувачів освіти, менеджмент та допоміжний персонал, що передбачає надання інформації та допомоги у влаштуванні в гуртожиток, отриманні технічних засобів реабілітації, організації волонтерської допомоги, а також забезпечення доступу до медичних, соціальних та реабілітаційних послуг для покращення фізичного та психічного стану учасників освітнього процесу, сприяючи їх успішній інтеграції та адаптації до університетського життя.

Водночас, системність процесу розбудови інклюзивного освітнього середовища має виходити з позиції людиноцентризму, згідно з яким усі учасники освітнього процесу,

менеджмент та допоміжний персонал мають діяти разом, щоб плекати інклюзивну культуру, політики та практики для досягнення справжньої інклюзії, рівності та різноманітності в ЗВО. Відповідно до цієї позиції, у запропонованій Програмі соціально-реабілітаційного супроводу (далі – Програмі) передбачений не тільки для здобувачів вищої освіти, а й для менеджменту, академічного та допоміжного персоналу ЗВО.

Крім того, порівняльний аналіз української та закордонної нормативно-правової бази¹, а також останніх тенденцій у дослідженні проблеми інклюзії у вищій освіті², дозволяє концептуалізувати інклюзію як процес, пов'язаний із участю всіх осіб у створенні комфортного, безпечного, безбар'єрного, дружнього інклюзивного освітнього середовища, в якому враховуються потреби всіх учасників освітнього процесу, у тому числі вразливих категорій населення. Відповідно, категорія особливих освітніх потреб передусім спрямована на особливу увагу до представників та представниць вразливих груп населення, до яких відносяться:

- Особи з інвалідністю;
- Особи з порушеннями психофізичного розвитку;
- Особи, що представляють етнічні меншини;
- Особи з низьким соціально-економічним статусом;
- Особи з невідповідним статевим розвитком (трансгендер, небінарні та інші);
- Особи, які мали досвід участі у військових конфліктах або стали жертвами

насильства;

- Особи, які пережили травматичні події або катастрофи;
- Мігранти та біженці;
- Особи з різних географічних регіонів (наприклад, сільська молодь);
- Особи, які належать до сексуальних меншин (LGBTQ+);
- Особи похилого віку, які прагнуть продовжити освіту;
- Особи, які відновлюють свою освіту після тривалої перерви/перекваліфікуються

або без попередньої освіти;

- Особи з-поміж незахищених груп (незначна або відсутня підтримка з боку сім'ї,

сироти, часта зміна закладів освіти, психічне здоров'я, вагітність, нестача часу на навчання через необхідність заробляти на життя, працюючи або доглядаючи за кимось).

---

¹ Попова Анастасія. Законодавчі та нормативно-правові акти з організації інклюзивного освітнього середовища в закладах вищої освіти: аналітичний звіт / Анастасія Попова, Наталя Цибуляк, Ганна Лопатіна, Ганна Мищик, Євгенія Ліндіна, Сергій Ковачов, Яна Сичікова. За загальною редакцією Ольги Гуренко – Такібук, 2024. – 176 с.

² База даних наукових доробків вітчизняних та закордонних дослідників щодо організації інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти. 2024. URL: <https://cutt.ly/ZepeR44R>

Мета програми: сприяти розбудові інклюзивного освітнього середовища у ЗВО шляхом впровадження системи соціально-реабілітаційного супроводу різних цільових груп (здобувачів вищої освіти, академічного та допоміжного персоналу, менеджменту ЗВО), з особливою увагою до представників вразливих категорій населення, для забезпечення рівності, інклюзії та різноманітності.

Очікувані результати впровадження Програми:

- Покращення доступності освітніх послуг та підвищення їх якості через організацію та надання соціально-реабілітаційних послуг та ресурсів, включаючи спеціальне обладнання та технічні засоби реабілітації та навчання для учасників освітнього процесу з особливими потребами.

- Забезпечення індивідуального підходу та підтримки для кожного учасника освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, що дозволить їм максимально реалізувати свій потенціал у навчанні та соціальній взаємодії.

- Підвищення обізнаності та розуміння різноманітності та інклюзії через проведення регулярних тренінгів, семінарів та інформаційних кампаній, спрямованих на розвиток толерантності та поваги до різноманітності серед усіх учасників освітнього процесу.

- Створення підтримуючого та безпечного середовища для всіх учасників освітнього процесу.

- Розвиток лідерських якостей та активної громадянської позиції серед здобувачів з особливими потребами шляхом залучення їх до студентського самоврядування та інших форм лідерства, а також підвищення рівня соціальної інтеграції та громадянської активності через організацію офіційних та неформальних просторів (реальних та віртуальних), спільних заходів і проєктів.

- Підвищення рівня академічних досягнень та професійного розвитку здобувачів вищої освіти з особливими потребами через систематичний соціально-реабілітаційний супровід, орієнтований на підтримку їх академічного та професійного розвитку.

- Покращення якості життя учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп через забезпечення доступу до медичних, соціальних та реабілітаційних послуг, включаючи консультації, технічну підтримку та спеціалізовані програми.

Для досягнення мети та очікуваних результатів впровадження Програми, основні напрями роботи організовані за трьома основними вимірами розбудови інклюзивного освітнього середовища ЗВО:

1-ий вимір – Інклюзивна культура, що включає наступні компоненти:

- Спільнота для співпраці.

- Інклюзивні цінності.

2-ий вимір – Інклюзивні політики, що включає наступні компоненти:

- Відкритість університету для кожного.
- Підтримка різноманітності.

3-ий вимір – Інклюзивні практики, що включає наступні компоненти:

- Адаптація освітніх програм.
- Залучення до навчання.
- Ресурси.

Загальні підходи до реалізації Програми на рівні ЗВО

Інтегрований підхід – включає гармонізацію та узгодження соціально-реабілітаційного супроводу зі змістом інших видів підтримки, таких як навчально-організаційний та психолого-педагогічний супровід, для досягнення ефективності інклюзивного освітнього середовища ЗВО.

Індивідуалізований підхід – кожен учасник освітнього процесу має унікальні можливості та потреби, тому важливо забезпечити підтримку з урахуванням цих особливостей. Це включає адаптацію навчальних програм, використання асистивних технологій та забезпечення доступу до необхідних ресурсів підтримки викладання і навчання.

Модульний підхід – Програма складається з автономних модулів, кожен з яких охоплює окремий вимір розбудови інклюзивного освітнього середовища в ЗВО: інклюзивну культуру, інклюзивну політику та інклюзивні практики. Цей підхід дозволяє гнучко адаптувати Програму до наявних умов ЗВО, ресурсів та потреб учасників освітнього процесу.

Універсальний дизайн – передбачає можливість адаптації змісту та/або модулів Програми відповідно до наявних умов та ресурсів ЗВО для створення умов доступу до якісної освіти для кожного здобувача відповідно до його індивідуальних потреб та можливостей та підтримки академічного та допоміжного персоналу ЗВО.

Загальні принципи реалізації Програми

- Повага до притаманної людині гідності, її особистої самостійності, зокрема свободи робити власний вибір, і незалежності.
- Рівність можливостей для всіх учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих категорій населення.
- Гендерна рівність.
- Формування толерантності та взаєморозуміння в освітньому середовищі, відсутність дискримінації.

- Відкритість та гнучкість освітніх послуг, здатність швидко реагувати на зміни та виклики, повне й ефективне залучення до освітнього процесу.
- Повага до особливостей осіб з-поміж вразливих категорій населення та/чи інвалідністю і прийняття їх як компонента людської різноманітності.
- Забезпечення архітектурної, інформаційної, освітньої та соціальної доступності освітнього середовища.
- Повага до здібностей учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих категорій населення та/чи інвалідністю та забезпечення їх права зберігати свою індивідуальність.
- Інноваційність, аналіз, пошук та впровадження кращих підходів в інклюзивній практиці.
- Дотримання стандартів якості освітніх послуг та науково-методичного забезпечення.
- Узгодженість та скоординованість дій підрозділів та учасників освітнього процесу.
- Безперервність та наступність інклюзивної освіти на всіх рівнях вищої освіти.
- Індивідуалізація викладання та навчання для гармонійного розвитку особистості.
- Залучення до академічного життя, соціалізація, підготовка до професійної діяльності.
- Проведення моніторингу та оцінки прогресу реалізації Програми, відкритість і прозорість у процесі реалізації Програми.
- Інтерсекційність та врахування особливостей різних вразливих груп залежно від можливих додаткових підстав для дискримінації (раса, колір шкіри, політичні, релігійні та інші переконання, стать, вік, інвалідність, етнічне та соціальне походження, громадянство, сімейний та майновий стан, місце проживання, мовні або інші ознаки).
- Об'єктивність та обґрунтованість визначення проблем у сфері забезпечення рівних прав та можливостей.
- Відповідність міжнародним нормам у сфері інклюзивної освіти.
- Орієнтація на кращі міжнародні стандарти та практики у сфері інклюзивної вищої освіти.
- Надійний механізм підзвітності, включаючи конкретність, досяжність цілей та моніторинг реалізації Програми.

Ці принципи спрямовані на забезпечення ефективної реалізації Програми та досягнення її мети й очікуваних результатів.

Форми та заходи навчально-організаційного супроводу, такі як індивідуальні та групові консультації, семінари, тренінги, менторські програми та групи підтримки, слугуватимуть

ключовими інструментами для досягнення завдань Програми. Вони забезпечуватимуть персоналізовану допомогу та підтримку учасникам освітнього процесу, розвиток їхніх компетенцій, а також сприятимуть створенню інклюзивного середовища.

Отже, забезпечення інклюзивної вищої освіти в Україні є надзвичайно важливим завданням на тлі численних викликів та соціальних перетворень задля забезпечення якісної вищої освіти відповідно до освітніх потреб та можливостей кожного учасника освітнього процесу. Запропонована Програма, яка включає індивідуалізований та інтегрований підходи, модульний формат та універсальний дизайн, спрямована на підтримку різних цільових груп, з особливою увагою до представників вразливих категорій населення. Основні напрями роботи в межах Програми організовані за трьома вимірами: інклюзивна культура, інклюзивні політики та інклюзивні практики, що дозволяє комплексно підходити до питання інклюзії. Принципи реалізації Програми, такі як повага до людської гідності, рівність можливостей, гендерна рівність та інноваційність, забезпечують ефективність та досягнення поставленої мети – створення комфортного, безпечного та безбар'єрного освітнього середовища, де кожен учасник матиме можливість розвиватися та реалізовувати свій потенціал відповідно до його можливостей та здібностей.

Авторський колектив

Модуль 1.

Соціально-реабілітаційний супровід: розбудова інклюзивної культури

Метою цього модуля є створення та підтримка інклюзивної культури у ЗВО шляхом реалізації комплексу дій соціально-реабілітаційного супроводу. Цей комплекс дій спрямований на формування спільноти для співпраці, де кожен учасник освітнього процесу відчуває себе значущою частиною спільноти. Модуль передбачає створення комфортного, безпечного та безбар'єрного освітнього середовища, яке враховує потреби та інтереси всіх учасників. Завдяки систематичному соціально-реабілітаційному супроводу забезпечується задоволення потреб учасників освітнього процесу, що позитивно впливає залученість, прийняття та визнання кожного учасника, що сприяє їхній активній участі та соціальній інтеграції.

Крім того, модуль сприяє впровадженню інклюзивних цінностей у культуру та повсякденну практику ЗВО. Це включає цілеспрямовані дії з боку академічного та допоміжного персоналу, менеджменту ЗВО щодо трансляції інклюзивної філософії всім членам спільноти. Соціально-реабілітаційний супровід забезпечує не лише декларування цих цінностей, але й їх реальне втілення через низку заходів, спрямованих на підтримку різноманітності та врахування потреб усіх учасників освітнього процесу. Модуль спрямований на створення атмосфери підтримки та визнання, що є ключовим для побудови інклюзивного освітнього середовища.

Завдання:

- Формувати обізнаність щодо цінності різноманітності в учасників освітнього процесу, менеджменту, допоміжного персоналу через заходи соціально-реабілітаційного супроводу.
- Сприяти повазі та визнанню цінності різноманітності в освітньому середовищі ЗВО через організацію соціально-реабілітаційного супроводу.
- Інтегрувати учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, до академічного та соціального життя закладу вищої освіти через організацію соціально-реабілітаційного супроводу.
- Підтримувати рівень партнерства та позитивних відносин між усіма учасниками освітнього процесу, менеджменту, допоміжного персоналу та усіх зацікавлених сторін

до співпраці у розбудові інклюзивного освітнього середовища в ЗВО через соціально-реабілітаційний супровід.

- Зменшити кількість випадків дискримінації, нерівності та упередженого ставлення на основі індивідуальних відмінностей учасників освітнього процесу через організацію соціально-реабілітаційного супроводу.

Шляхи реалізації:

- Розробка, підтримка та заохочення ініціатив для формування толерантного та інклюзивного середовища, де кожен учасник освітнього процесу відчуває себе прийнятим і має рівні можливості для розвитку.
- Організація регулярних просвітницьких заходів (тренінгів, воркшопів, інформаційних кампаній) для всіх членів академічної спільноти з акцентом на підвищення обізнаності та залучення учасників освітнього процесу щодо популяризації рівності, інклюзії та різноманітності, спрямованих на підвищення обізнаності, залучення до діалогу та взаємної поваги, а також на роз'яснення правил взаємодії з різними учасниками освітнього процесу, враховуючи їх особливості.
- Підтримка різноманітного представництва здобувачів вищої освіти, викладачів, менеджменту та допоміжного персоналу у різних університетських формальних та неформальних структурах шляхом організації соціально-реабілітаційного супроводу.
- Використання інклюзивної та гендерно нейтральної мови у всіх комунікаціях та заходах, що реалізують зміст соціально-реабілітаційного супроводу.
- Врахування потреб учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, щодо різних стилів роботи та навчання задля організації ефективного соціально-реабілітаційного супроводу.
- Створення організаційних умов для забезпечення доступу до соціальних та реабілітаційних послуг в університетському середовищі та партнерських організаціях.
- Створення організаційних умов для забезпечення учасників освітнього процесу, в тому числі з-поміж вразливих груп, необхідними ресурсами та матеріально-технічною базою, зокрема обладнанням і допоміжними засобами навчання, обладнанням для здобуття освіти за дистанційною формою навчання, з урахуванням особливостей та індивідуальних потреб учасників освітнього процесу для підтримки навчання.
- Організація інформаційних кампаній про наявні соціальні та реабілітаційні послуги на різних носіях (друковані матеріали, вебсайти, мобільні додатки), включаючи їх цифрову доступність.

- Забезпечення роботи гнучких каналів зв'язку для оперативного інформування та підтримки в системі соціально-реабілітаційного супроводу.
- Створення організаційних умов для забезпечення послуг транспортування та допоміжних засобів для пересування учасників з обмеженою мобільністю.
- Створення офіційних та неформальних просторів (реальних та віртуальних) та організація заходів для підтримки учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, з метою їх соціальної адаптації, інтеграції та залучення до академічного життя.
- Впровадження програм для покращення соціального благополуччя та підвищення рівня мотивації, соціальної інтеграції та включеності всіх учасників освітнього процесу.
- Розробка програм менторства/наставництва, що сприяють взаємодії рівних рівним через соціально-реабілітаційний супровід.
- Залучення учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, менеджменту, допоміжного персоналу через партнерство у соціально-реабілітаційний супровід.
- Сприяння участі здобувачів вищої освіти, у тому числі з-поміж вразливих груп, у студентському самоврядуванні, студентських об'єднаннях, спільнотах, клубах, гуртках тощо.
- Організація курсів, тренінгів, воркшопів семінарів тощо, спрямованих на розвиток соціальних навичок, емпатії, міжособистісної комунікації та командної роботи, лідерських якостей на принципах інклюзивності та рівності.
- Встановлення партнерських відносин з органами влади, освітніми, медичними, соціальними та реабілітаційними закладами, громадських організацій, благодійних фондів та іншими зацікавленими особами, зокрема членами сімей здобувачів з-поміж вразливих груп, для забезпечення комплексної соціально-реабілітаційної підтримки учасників освітнього процесу.
- Ініціювання розроблення та впровадження спільних внутрішніх та зовнішніх проєктів різного спрямування для підтримки потенціалу соціально-реабілітаційного супроводу та розвитку особистісного та професійного потенціалу учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп.
- Формування робочих груп для вирішення конкретних завдань, пов'язаних із організацією та реалізацією соціально-реабілітаційного супроводу.
- Проведення просвітницької та виховної роботи з представниками університетської спільноти та сім'ями, яка передбачає боротьбу зі стереотипами, забобонами та

шкідливими звичаями стосовно осіб з інвалідністю, шляхом розгортання та ведення ефективних суспільно-просвітних кампаній.

- Проведення тренінгів, семінарів, воркшопів для всіх учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, з метою підвищення обізнаності щодо проблем дискримінації та упередженості та шляхів її подолання, включаючи соціально-реабілітаційні аспекти та необхідність забезпечення рівного доступу до послуг.
- Впровадження системи конфіденційних звернень, яка дозволяє учасникам освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, повідомляти про випадки дискримінації та отримувати соціально-реабілітаційну підтримку.
- Проведення заходів освітнього спрямування, що навчають навичкам надання соціально-реабілітаційної допомоги та підтримки, включаючи роботу з асистивними технологіями та методами підтримки здобувачів з особливими потребами, у тому числі з-поміж вразливих груп.

Модуль 2.

Соціально-реабілітаційний супровід: розробка інклюзивної політики

Метою цього модуля є сприяння розвитку інклюзивної політики у ЗВО через чітке визначення процедур та механізмів реалізації соціально-реабілітаційного супроводу на рівні нормативно-правової бази ЗВО, щоб гарантувати забезпечення рівних можливостей для навчання, дослідження та роботи всіх членів спільноти.

Політики ЗВО спрямовані на формування практик соціально-реабілітаційного супроводу для підтримки різноманітності та залучення учасників освітнього процесу. Це включає надання соціальної, реабілітаційної підтримки, що є важливим для створення інклюзивного освітнього середовища, де кожен відчуває підтримку, розуміння та свою приналежність до спільноти.

Завдання:

- Розробити нормативно-правову базу, що відображає зобов'язання закладу до забезпечення соціально-реабілітаційної підтримки в освітньому середовищі ЗВО.
- Розробити та впровадити інституційні механізми та програми підтримки, що враховують індивідуальні освітні потреби здобувачів вищої освіти та забезпечують

комплексний підхід до цінування та поваги різноманітності через соціально-реабілітаційний супровід.

- Забезпечити моніторинг впровадження інклюзивних практик соціально-реабілітаційного супроводу в освітньому середовищі ЗВО.

Шляхи впровадження:

- Включення положення про рівність та доступність соціально-реабілітаційних послуг в нормативно-правові акти ЗВО/Включення до локальних нормативних документів ЗВО положень, що стосуються організації соціально-реабілітаційного супроводу.
- Визначення переліку послуг та підтримки, що можуть надаватися в рамках соціально-реабілітаційного супроводу, враховуючи специфіку та можливості ЗВО.
- Розроблення політик та стандартів з деталізованими процедурами організації соціально-реабілітаційного супроводу з урахуванням специфіки та можливостей ЗВО.
- Розроблення положення про соціально-реабілітаційний супровід, включно із необхідними формами документів для супроводу.
- Забезпечення роботи спеціалізованих центрів або пунктів доступу до соціально-реабілітаційних послуг.
- Висвітлення деталізованих процедур та алгоритмів соціально-реабілітаційного супроводу та можливостей його отримання у різний доступний спосіб.
- Визначення відповідальних структурних підрозділів/працівників університету, включно із описом їх повноважень в контексті соціально-реабілітаційного супроводу.
- Розробка соціально-реабілітаційної складової комплексної методики оцінки потреб учасників освітнього процесу, менеджменту та допоміжного персоналу в контексті соціально-реабілітаційного супроводу.
- Розробка індивідуальних програм соціально-реабілітаційного супроводу для здобувачів з особливими потребами.
- Розробка системи мотивації для всіх зацікавлених осіб, які залучені до соціально-реабілітаційного супроводу.
- Залучення грантового фінансування/донорів/меценатів для забезпечення потреб різних категорій учасників освітнього процесу, які могли б покращити їх якість освіти та соціальну інтеграцію.
- Розробка та/або участь у волонтерських програмах, ініціативах, які дозволяють забезпечити необхідні потреби та сприяти соціальній інтеграції.

- Розробка планів співпраці з різними освітніми, соціальними, медичними, реабілітаційними закладами в контексті організації спільних програм підтримки із ЗВО.
- Розробка інституційних програм підтримки різного соціального спрямування залежно від специфічних потреб учасників освітнього процесу.
- Створення політик та кодексів поведінки, що підтримують інклюзію та рівність у студентських організаціях.
- Створення центрів/кабінетів/віртуальних просторів соціально-реабілітаційної підтримки в ЗВО, де учасники освітнього процесу, члени їх сімей та персонал ЗВО можуть отримати допомогу та консультації у зручний для них час та у зручному форматі.
- Призначення відповідальної особи в ЗВО, яка координує роботу соціально-реабілітаційного супроводу на рівні університету.
- Створення інтерактивних онлайн-ресурсів для доступу до інформації про індивідуальні програми та послуги соціально-реабілітаційного супроводу, які надаються ЗВО або партнерами ЗВО.
- Розробка матеріалів, що роз'яснюють права здобувачів з особливими потребами та механізми їхнього захисту в університеті.
- Розроблення путівника для нових здобувачів, який включає інформацію про доступні соціально-реабілітаційні послуги, місця та контакти для звернення за допомогою.
- Запровадження інтеграційних курсів для здобувачів, які вступають на перший курс та викладачів, допоміжного персоналу, які починають працювати.
- Організація заходів, спрямованих на соціальну адаптацію здобувачів, таких як групові заняття, екскурсії, спортивні заходи тощо.
- Розроблення інструкцій з використання асистивних технологій та спеціального обладнання, посібників з доступності цифрових ресурсів, які пояснюють, як використовувати адаптовані навчальні матеріали, вебсайти та онлайн-платформи, доступні в ЗВО, та організація навчальних курсів для їх опанування в контексті соціально-реабілітаційного супроводу.
- Розробка інформаційних буклетів та проведення презентаційних зустрічей щодо можливостей участі у студентських організаціях та самоврядуванні, різних об'єднаннях тощо, які функціонують на базі ЗВО для здобувачів.
- Організація різних каналів зв'язку з уповноваженими, що реалізують зміст соціально-реабілітаційного супроводу.

- Впровадження програми індивідуальних асистентів/системи менторства/інституту наставництва для допомоги в повсякденних завданнях та навчанні.
- Запровадження регулярних консультацій (тренінгів, семінарів, воркшопів тощо) для здобувачів з особливими потребами, у тому числі з-поміж вразливих груп, їхніх сімей та викладачів щодо програм підтримки соціально-реабілітаційного супроводу.
- Співпраця з різними освітніми, соціальними, медичними, реабілітаційними закладами, громадськими та благодійними організаціями, фондами тощо для задоволення потреб учасників освітнього процесу.
- Організація циклу освітніх курсів у різних форматах, спрямованих на формування соціальних та побутових навичок (наприклад: управління часом, фінансова грамотність, основи здорового харчування, догляд за собою та особиста гігієна, правила пошуку роботи тощо).
- Надання консультацій з питань навчання, кар'єри, соціального життя тощо.
- Створення умов для проживання у гуртожитку для всіх категорій учасників освітнього процесу.
- Створення та супроводження функціонування груп взаємодопомоги, у тому числі груп рівний-рівному.
- Залучення фахівців з різних партнерських закладів (освітньої, медичної, соціальної сфери) для проведення консультацій та навчань в контексті вже визначених напрямів підтримки та послуг соціально-реабілітаційного супроводу.
- Розробка детальних навчальних програм для команди соціально-реабілітаційного супроводу, що охоплюють основні аспекти соціально-реабілітаційного супроводу та інклюзивних практик (включення до програм навчання таких тем, як правові та соціальні аспекти, технічні вимоги, універсальний дизайн навчання та спеціалізовані методи підтримки здобувачів з особливими потребами, особливості роботи з асистивними технологіями тощо).
- Організація навчання відповідальних осіб щодо особливостей організації соціально-реабілітаційного супроводу.
- Проведення тренінгів для персоналу щодо важливості та методів використання інклюзивної мови.
- Розробка та впровадження соціально-реабілітаційної складової системи моніторингу та оцінки інклюзивних практик у ЗВО, що в контексті соціально-реабілітаційного супроводу може включати наступне: збір та аналіз даних про доступність та ефективність заходів соціально-реабілітаційного супроводу; наявність різних проблем

- і потреб; питання щодо самоідентифікації до певної вразливої категорії; аналіз включеності у різні аспекти університетського життя; сприйняття інклюзивних ініціатив, задоволеності умовами роботи та вмотивованості серед персоналу; вплив інклюзивних політик на загальний добробут працівників і здобувачів; оцінку загальної атмосфери та атмосфери співробіництва у ЗВО.
- Включення учасників освітнього процесу з особливими освітніми потребами, у тому числі з-поміж вразливих груп, у робочі команди, які координують та організують роботу соціально-реабілітаційного супроводу.
  - Співпраця та координація студентських товариств та органів студентського самоврядування в межах соціально-реабілітаційного супроводу у напрямі створення умов для представництва здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами, у тому числі з-поміж представників вразливих груп, організації заходів соціального спрямування та різних видів підтримки поза межами освітнього процесу .
  - Співпраця та координація ЗВО з інклюзивно-ресурсними центрами, медико-соціальними експертними комісіями, соціальними установами та організаціями задля створення ефективного механізму координації та взаємодії між системами освіти, соціального забезпечення, професійної реабілітації та зайнятості.
  - Співпраця та координація органів влади задля сприяння у збільшенні можливостей надання підтримки в рамках соціально-реабілітаційного супроводу
  - Розробка календаря подій і заходів на навчальний рік/семестр із залученням усіх зацікавлених осіб.
  - Моніторинг включеності здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами, у тому числі з-поміж представників вразливих категорій, до процесів управління та прийняття рішень щодо вдосконалення якості освітніх послуг та соціально-реабілітаційної складової в ЗВО.
  - Створення спеціальних веб-сторінок, які містять інформацію про можливості вступу, процедури та висвітлюють соціально-реабілітаційну складову для представників вразливих груп у різних можливих форматах, як додаткову перевагу ЗВО.
  - Запровадження системи персональних консультантів для абітурієнтів з особливими освітніми потребами, у тому числі з-поміж вразливих груп, для забезпечення їх супроводу під час вступу.
  - Розробка та поширення рекламної продукції про університет та додаткові можливості в контексті соціально-реабілітаційного супроводу через заклади-партнери (освітні,

медичні, соціальні установи, громадські, благодійні організації та фонди), які безпосередньо взаємодіють із представниками з-поміж вразливих категорій.

Модуль 3.

Соціально-реабілітаційний супровід: впровадження інклюзивних практик

Метою цього модуля є розробка та впровадження інклюзивних практик у ЗВО через низку заходів соціально-реабілітаційного супроводу. Завдяки цьому супроводу забезпечуються рівні можливості для всіх учасників освітнього процесу, включаючи представників вразливих груп, що сприятиме їхньому успішному інтегруванню в академічне і соціальне життя університету та підвищенню рівня громадянської активності.

Завдання:

- Впровадити практики підтримки індивідуальних освітніх потреб через соціально-реабілітаційний супровід.
- Забезпечити розвиток інклюзивної атмосфери в освітньому середовищі ЗВО через соціально-реабілітаційний супровід.

Шляхи впровадження:

- Співпраця із закладами освіти та інклюзивно-ресурсними центрами, де навчалися здобувачі вищої освіти, які вступили в рамках особливих умов вступу, для отримання інформації щодо їх особливостей та наявного прогресу, а також для забезпечення плавного переходу здобувачів з-поміж вразливих груп до вищої освіти.
- Здійснення оцінки потреб здобувачів/учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, на основі розробленої та затвердженої методики оцінки потреб у ЗВО, які виявили бажання отримувати підтримку та послуги у системі соціально-реабілітаційного супроводу, та задокументувати результати для подальшого планування.
- Створення бази даних здобувачів/учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, які потребують соціально-реабілітаційного супроводу, з інформацією про їхні особливі потреби та умови вступу.
- Проведення аналізу можливостей ЗВО та партнерів забезпечити виявлені потреби.
- Виявлення спільних та унікальних потреб на основі аналізу методики оцінки.

- Розробка персоналізованих індивідуальних програм соціально-реабілітаційного супроводу на основі здійснення оцінки потреб, відповідно до запиту та з урахуванням можливостей співпраці ЗВО з різними партнерськими організаціями.
- Забезпечення учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, для яких складено індивідуальну програму соціально-реабілітаційного супроводу персоналізованими інструкціями, щоб задовольнити різноманітні потреби у системі соціально-реабілітаційного супроводу.
- Формування команди/групи соціально-реабілітаційного супроводу з числа постійних та залучених учасників, яка буде працювати зі здобувачами/учасниками освітнього процесу з особливими освітніми потребами, у тому числі з-поміж вразливих груп, в рамках реалізації індивідуальної програми соціально-реабілітаційного супроводу.
- Залучення волонтерів з-поміж студентів, випускників та співробітників для участі в програмах соціально-реабілітаційного супроводу.
- Залучення та координація партнерів ЗВО в межах реалізації індивідуальних програм супроводу здобувачів/учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, які виявили бажання отримувати підтримку та послуги у системі соціально-реабілітаційного супроводу ЗВО.
- Забезпечення команди супроводу необхідними ресурсами та навчанням для ефективної реалізації індивідуальних програм.
- Регулярний перегляд та коригування програм соціально-реабілітаційного супроводу на основі зворотного зв'язку та результатів.
- Розроблення плану заходів, подій, які будуть спрямовані на задоволення спільних потреб задля розвитку потенціалу здобувачів/учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, для досягнення максимальних результатів.
- Забезпечення індивідуальної співпраці із кожним, хто має унікальні потреби задля розвитку потенціалу здобувачів/учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, для досягнення максимальних результатів.
- Забезпечення регулярної комунікації між викладачами, менеджментом, допоміжним персоналом та здобувачами для ефективного виконання програм.
- Запровадження системи гнучких годин роботи для консультантів та фахівців, які здійснюють соціально-реабілітаційний супровід.
- Організація онлайн-консультацій та зустрічей для здобувачів/учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, які не можуть відвідувати особисто.

- Надання можливості здобувачам/учасників освітнього процесу запланувати консультації та зустрічі з фахівцями в індивідуальному порядку.
- Використання онлайн-платформ для запису на консультації та отримання підтримки.
- Забезпечення доступу до підтримки через різні канали (телефон, електронна пошта, онлайн-платформи).
- Впровадження системи чат-ботів або інших автоматизованих засобів для надання негайної допомоги та інформації у системі соціально-реабілітаційного супроводу.
- Підготовка та подання грантових заявок на фінансування програм соціально-реабілітаційного супроводу, включаючи закупівлю технічних засобів реабілітації, облаштування гуртожитків та організацію волонтерських програм.
- Співпраця з благодійними фондами, міжнародними організаціями, бізнесом та урядовими структурами для залучення додаткових коштів.
- Сприяння в отриманні здобувачам вищої освіти з особливими освітніми потребами фінансової державної підтримки, пільгового кредитування, гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами тощо.
- Сприяння в отриманні здобувачами вищої освіти з особливими освітніми потребами необхідних спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку згідно з типовим переліком, навчально-методичних матеріалів та інформаційно-комунікаційні технології для організації навчального процесу.
- Створення інтерактивних онлайн-карт, що включають розташування соціальних та реабілітаційних послуг та безбар'єрних маршрутів.
- Облаштування навчальних та робочих просторів, враховуючи різні потреби учасників освітнього процесу, менеджменту та персоналу (наприклад, спеціальні меблі, обладнання для людей з інвалідністю).
- Забезпечення здобувачів/учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, асистивними технологіями з урахуванням їх потреб та можливостей ЗВО.
- Організація навчальних курсів щодо використання асистивних технологій.
- Призначення індивідуальних асистентів/ менторів для допомоги в повсякденних завданнях та навчанні (це можуть бути старші студенти або випускники, викладачі, допоміжний персонал, які допомагають новим здобувачам адаптуватися до навчального процесу та університетського життя) із обов'язковим відзначенням та винагородженням їх за роботу.

- Забезпечення здобувачів послугами професійної орієнтації та кар'єрного консультування, щоб допомогти їм у виборі кар'єрного шляху та підготовці до працевлаштування.
- Організація зустрічей з потенційними роботодавцями та професійних ярмарків.
- Облаштування кімнат у гуртожитках відповідно до потреб здобувачів з обмеженими можливостями (пандуси, ліфти, спеціальні меблі, обладнання).
- Виділення спеціальних кімнат для здобувачів, які потребують особливих умов проживання.
- Організація інформаційних сесій для нових здобувачів щодо умов проживання в гуртожитках, доступних послуг та процедур отримання місця в гуртожитку.
- Підготовка путівників та онлайн-ресурсів з інформацією про доступні послуги в гуртожитках, контактні дані відповідальних осіб та процедури вирішення побутових питань.
- Залучення волонтерів для надання допомоги здобувачам з обмеженими можливостями у повсякденних завданнях, таких як пересування, приготування їжі тощо.
- Організація програм наставництва, де старші студенти допомагають новим здобувачам адаптуватися до життя в гуртожитку.
- Проведення інформаційних кампаній на початку кожного навчального року для здобувачів щодо можливостей соціально-реабілітаційного супроводу та процедури його отримання у ЗВО на основі затверджених нормативних локальних документів.
- Проведення регулярних зустрічей на початку навчального року та семестру для нових здобувачів, де представники студентського самоврядування ознайомлять їх з можливостями участі у різних ініціативах.
- Формування клубів, об'єднань, гуртків за інтересами для здобувачів, зокрема які враховують інтереси та потреби здобувачів з-поміж вразливих груп.
- Підтримка (організаційна, технічна, фінансова) студентських ініціатив, що спрямовані на інклюзію та розвиток навичок співпраці.
- Організація конкурсів на найкращі студентські ініціативи з інклюзії та соціальної інтеграції.
- Впровадження практики регулярного оцінювання та моніторингу інклюзивності в студентських організаціях та ініціативах.
- Організація регулярних тренінгів з лідерства, навичок управління проектами та співпраці для представників студентського самоврядування та активних студентів.

- Запрошення зовнішніх експертів та фахівців для проведення майстер-класів та тренінгів.
- Організація церемоній нагородження та публічне визнання досягнень здобувачів/учасників освітнього процесу, за їх внесок у розвиток інклюзії та сприяння соціальній інтеграції.
- Організація спільних заходів (фестивалів, культурних вечорів, спортивних різноманітними потребами та бекграундами).
- Формування груп взаємодопомоги, у тому числі груп рівний-рівному, для здобувачів/учасників освітнього процесу з особливими освітніми потребами, у тому числі з-поміж вразливих груп, які мають подібні виклики та потреби.
- Проведення регулярних воркшопів та семінарів з тем, що цікавлять здобувачів/учасників освітнього процесу, у тому числі з-поміж вразливих груп, та допомагають їм розвивати особисті та професійні навички.
- Створення навчальних завдань та проєктів, що вимагають співпраці здобувачів запровадження системи менторства, де старші студенти або випускники допомагають новим здобувачам адаптуватися до освітнього процесу та університетського життя.
- Створення можливостей для неформальної взаємодії між здобувачами, викладачами та персоналом.
- Проведення відкритих форумів та дискусій, де здобувачі та персонал можуть обговорювати питання інклюзії та різноманітності.
- Залучення експертів та представників різних спільнот для участі в обговореннях.
- Впровадження системи моніторингу та оцінки ефективності програм соціально-реабілітаційного супроводу, волонтерських ініціатив та використання грантових коштів.
- Використання результатів оцінки для постійного вдосконалення програм та підвищення їхньої ефективності.

Рекомендовані ресурси

1. База даних наукових доробків вітчизняних та закордонних дослідників щодо організації інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти. 2024. URL: <https://cutt.ly/ZepeR44R> (дата звернення: 14.06.2024).
2. Лопатіна Ганна. Кращі практики організації інклюзивного освітнього середовища в українських та закордонних закладах вищої освіти: аналітичний звіт / Ганна Лопатіна, Анастасія Попова, Наталя Цибуляк, Ганна Мицик, Євгенія Линдіна, Сергій Ковачов, Яна Сичікова. За загальною редакцією Ольги Гуренко – Такібук, 2024. 37 с.
3. Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та операційний план заходів з її реалізації на 2024-2026 роки. URL: <https://cutt.ly/vepf04WW> (дата звернення: 03.12.2023).
4. Попова Анастасія. Законодавчі та нормативно-правові акти з організації інклюзивного освітнього середовища в закладах вищої освіти: аналітичний звіт / Анастасія Попова, Наталя Цибуляк, Ганна Лопатіна, Ганна Мицик, Євгенія Линдіна, Сергій Ковачов, Яна Сичікова. За загальною редакцією Ольги Гуренко – Такібук, 2024. 176 с.
5. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 635 : станом на 28.07.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-п#Text> (дата звернення: 03.12.2023).
6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII : станом на 28.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 03.12.2023).
7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 2.07.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 03.12.2023).
8. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-р#Text> (дата звернення: 03.12.2023).
9. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-р#Text> (дата звернення: 03.12.2023).
10. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024 – 2026 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.06.2024 р. № 527-р URL: <https://cutt.ly/3epf2aNm> (дата звернення: 14.06.2024).

11. Цибуляк Наталя. Готовність українських закладів вищої освіти до розбудови інклюзивного освітнього середовища: аналітичний звіт / Наталя Цибуляк, Ганна Лопатіна, Анастасія Попова, Ганна Мицик, Євгенія Линдіна, Сергій Ковачов, Яна Сичікова. За загальною редакцією Ольги Гуренко – Такібук, 2024. 77 с.

12. Rome Ministerial Communiqué: Ministerial conference of the EHEA from 5 november 2020. URL: https://www.ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf (дата звернення: 03.12.2023).